

Система пищевых запретов часовенных старообрядцев отражена в соборных уложениях. В 1890 г. Рамыльский собор постановил абсолютный запрет на употребление чая и алкоголя. Два Бийских собора – 1902 и 1906 гг. уже очень подробно рассматривали этот же запрет, предусматривая весьма суровые меры духовного наказания для виновных, включая полное отлучение от причащения. Употребление покупных лакомств и продуктов в целом осуждается Чулымским собором 1909 г., Приангарским собором 1969–70 гг., Минусинским собором 1974 г. и Заболотным 1989 г. Правда, на Пятом Мысковском соборе было разрешено «исправлять» купленные продукты крестным знамением. Все это было значительной уступкой новым жизненным обстоятельствам, характеризующимся разрушением натурального хозяйства, развитием рыночных отношений даже в глухих сибирских углях.

Постепенно соборы расширяли ассортимент «исправляемых» продуктов питания, включая в него сухофрукты, макаронные изделия, растительное масло. В Верховье Енисея традиция «исправления» продуктов путем крестного знамения отсутствует. «Верховские считают, что поганая лохань не исправляется...» [2, с. 53]. Таким образом, наши информаторы свидетельствуют, что пост и различные запреты в питании, т. е. отказ от пищи, в соответствии с религиозной литературой, не является самоцелью. Это лишь подспорье к духовному совершенствованию, отказу от злобы, зависти и всего отрицательного, что есть в человеке.

Список использованной литературы

1. Кучуганова Р.П. Уймонские староверы. – Новосибирск: Сиб. соглашение, 2000. – 161 с.
2. Любимова Г.В. Старообрядцы – часовенные Верховья Малого Енисея: традиции и новации // Проблемы межэтнического взаимодействия в Сибири. – Новосибирск: АртИнфоДата, 2004. – Вып. 2. – С. 50–65.
3. Православные посты, праздники, дни поминовения. Традиции и кулинария: Календарь 2009. – СПб.: Вектор, 2008. – 256 с.

КАТАЛІЦКІЯ МОГІЛКІ БЕЛАРУСІ XIX – ПАЧАТКУ XX СТ. ЯК САЦЫЯЛЬНЫ ФЭНОМЕН: ПЕРСПЕКТЫВЫ ВЫВУЧЭННЯ CATHOLIC CEMETERIES OF BELARUS AS A SOCIAL PHENOMENA: RESEARCH PROSPECTS

Сяргей Грунтоў
Мінск, Беларусь

Ключавыя словы: могілкі, некрапалістыка, пахавальная абраднасць, надмагіллі, каталікі.

Рэзюмэ: У артыкуле разглядаюцца асноўныя напрамкі і перспектывы даследавання беларускіх каталіцкіх могілак XIX – пачатку XX ст. на сучасным этапе. Апісваюцца магчымыя падыходы да вывучэння могілак як

сацыяльнага феномена. Паказаны вялікі кагнітыўны патэнцыял могілак як аб'екта даследавання, у тым ліку ў межах этнаграфічнай навукі.

Keywords: cemeteries, necropolistics, burial rites, tombstones, catholics.

Summary: The article studies main directions and prospects in modern studies of the belarusian catholic cemeteries of the 19th - start of 20th century. Main approaches toward studies of cemeteries as a social phenomena are described. In conclusion, the great cognitive potencial of cemeteries as study objects is shown.

Вывучэнне беларускіх каталіцкіх могілак хоць і нельга назваць новым напрамкам у гуманітарных даследаваннях, па ранейшаму застаецца абмежавана распрацаванай тэмай. Яшчэ больш абмежаванымі з'яўляюцца падыходы да яе вывучэння. Іх можна раздзяліць на тры асноўныя плыні паводле акцэнтаў, якія ставяцца пры вывучэнні матэрыяла. Першая плынь - гісторыка-генеалагічная [3; 9]. Яна мае тэндэнцыю разглядаць могілкі і тэксты эпітафій як гістарычную крыніцу, карысную ў генеалагічных даследаваннях. Да яе далучаюцца распрацоўкі ў галіне лакальнай гісторыі і краязнаўства. Увага ў такіх даследаваннях у першую чаргу надаецца пахаванням вядомых асоб ці прадстаўнікоў мясцовага кліра ці шляхты. Вывучэнне могілак носіць тут дапаможны характар пры распрацоўцы больш шырокіх тэм.

Другая плынь сфарміравана даследаваннямі могілак у галіне этнаграфіі і фалькларыстыкі [1; 2; 10]. Тут асноўная ўвага надаецца значэнню могілак у кантэксце пахавальна-памінальных практык і народных вераванняў. Акцэнты ў такіх даследаваннях робяцца на вывучэнне сялянскіх пахаванняў, традыцыйных ("архаічных") форм надмагілляў, лакальных кшталтаў пахаванняў. У гэтым этнографа-фалькларыстычная плынь складае супарцьлегласць гісторыка-генеалагічнай плыні, якая наадварот засяроджвае сваю ўвагу на выключных, унікальных пахаваннях. Аб'ядноўвае іх тое, што даследаванне могілак праводзіцца ў іх для вывучэння больш шырокіх і традыцыйных тэм - пахавальнай абраднасці, народных вераванняў.

Трэцяя плынь прадстаўлена ўласна некрапалістычнымі даследаваннямі, для якіх могілкі з'яўляюцца галоўным аб'ектам вывучэння [4; 5; 6; 7; 8]. Аднак некрапалістыка не з'яўляецца самастойнай навуковай дысцыплінай, а хутчэй міждысцыплінарным напрамкам даследаванняў, і, адпаведна, аб'ядноўвае ў сабе методыкі розных гуманітарных дысцыплін. Пры гэтым у ёй дамінуе гісторыка-генеалагічная плынь, да якой далучаюцца філалагічныя даследаванні эпітафій. Этнографа-фалькларыстычная плынь значна менш інтэгравана ў некрапалістыку па той прычыне, што апошняя засяроджана на вывучэнні помнікаў, якія вылучаюцца па сваёй мастацкай ці гістарычнай каштоўнасці. Бытаванне "традыцыйных" форм помнікаў мала закранаецца ўвагай, як і сам кантэкст іх існавання ў народнай культуры.

Для ўсіх трох плыняў характэрна замыканне ва ўласных межах і апісанне і вывучэнне могілак толькі з адной зададзенай перспектывы. Нават

некрапалістычныя даследаванні, пры тым што міждысцыплінарнасць ляжыць у самім іх падмурку, схільны абмяжоўвацца нейкай адной парадыгмай, якая, часцей за ўсё робіць акцэнт на эпиграфіцы у выглядзе фіксацыі эпітафій.

Адным з магчымых шляхоў пераадолення гэтай сітуацыі можа з'яўляцца разгляд могілак як сацыяльнага феномена. Усвядомленыя і апісаныя такім чынам яны могуць быць разгледжаны з дапамогай уласцівага для культурнай антрапалогіі ці сацыялогі інструментарыя. Такі падыход зыходзіць з простае парадыгмы: калі мы можам апісаць могілкі як мадэль супольнасці, то мы павінны паспрабаваць вывучыць іх не менш усебакова, чым гэта звыкла рабіць у дачыненні любой чалавечай супольнасці.

Адпаведна з акрэсленай перспектывай, могілкі могуць быць азначаны як сацыяльны феномен, як экстрапаляцыя мадэлі супольнасці ў культурную прастору. Тое, што гэта так, лёгка пераканацца, больш уважліва разгледзіўшы самі могілкі гэтага перыяду. Дзеля прыкладу мы абярэм каталіцкія могілкі з прычыны іх лепшай вывучанасці аўтарам, але атрыманыя высновы амаль без змен могуць быць перанесены і на праваслаўныя могілкі.

Паводле арганізацыі прасторы каталіцкія могілкі Беларусі паўтараюць іерархічную сацыяльную структуру. У цэнтры - звычайна на ўзвышэнні можа знаходзіцца капліца (хоць і не заўсёды), часта з пахаваннямі прадстаўнікоў аднаго з найбольш заможных родаў у парафіі; вакол яе размяшчаюцца старэйшыя пахаванні, звычайна шляхты і кліра. Па баках знаходзяцца пазнейшыя пахаванні, у тым ліку мяшчан і сялян. Такая мадэль утваралася натуральным чынам за кошт выкарыстання бяднейшымі слямі насельніцтва менш трывалых матэрыялаў для вырабу помнікаў - звычайна дрэва. Так рэалізоўвалася дамінаванне сацыяльных эліт і ў сімвалічнай прасторы могілак і, шырэй, у памяці ўсёй супольнасці. Гэта накладвае адбітак на ўспрыняцце могілак да цяперашняга дня: часта каталіцкія могілкі называюць таксама "шляхецкімі", з-за таго, што на іх захаваліся пераважна пахаванні шляхты, у той час як па-за ўвагай, культурнай і навуковай рэфлексіяй застаюцца пахаванні мяшчан і сялян, якія на парафіяльных каталіцкіх могілках звычайна складаюць большасць.

Прыведзены казус ілюструе тое, што з дапамогай апісання саміх толькі могілак і захаваных на іх надмагілляў немагчыма стварыць карэктнае ўяўленне пра могілкі як сацыяльны феномен. Для гэта неабходны зварот яшчэ і да пісьмовых крыніц, у першую чаргу метрык пра памерлых. Гэта ў першую чаргу неабходна для разгорнутага даследавання асобных могілак. Зразумела, што пры правядзенні палявых даследаванняў, этнаграфічных ці эпиграфічных, такі падыход з'яўляецца немагчымым. Аднак і тут пры складанні апісання і фармулёўцы высноў неабходна карэктаваць наяўныя дадзеныя з агульнымі ведамі пра сацыяльную гісторыю беларускіх могілак.

Важнай крыніцай рэканструкцыі і інтэрпрэтацыі той сацыяльнай мадэлі, якую рэпрэзентуюць могілкі, з'яўляюцца змешчаныя на надмагіллях эпітафій. У сціслай форме яны утрымліваюць выражэнне этаса цэлай супольнасці, тых сацыяльных роляў і статусаў, якімі адзяляюцца яе прадстаўнікі. Тут мы

проста знаходзім адказ на тое, што значыць быць добрай маці, бацькам, сынам, і шырэй, грамадзянінам паводле стандартаў свайго часу. Эпітафіі змяшчаюць у сабе утапічную мадэль грамадства, апісанага толькі ў станоўчых выразях. Канешне, такая рэканструкцыя можа быць праведзена толькі для сацыяльных эліт, паколькі сялянскія эпітафіі былі параўнальна нешматлікімі і вельмі лаканічнымі. Нямногія з іх дайшлі да нашых дзён. Крыніцай для аналагічнай рэканструкцыі ў дачыненні сялянскай культуры могуць служыць запісы галашэнняў.

Могілка ў сучасным разуменні гэтага слова, як асобная, размешчаная за горадам прастора для пахавання прадстаўнікоў розных сацыяльных сляяў, фарміруюцца з канца XVIII - пачатку XIX стст. Ад самага пачатку яны выступаюць як рэпрэзентацыйная прастора, як месца, дзе на сімвалічным узроўні прадстаўлены ўсе асноўныя шляхецкія роды ваколіц (за выключэннем тых, што мелі ўласныя пахаванні), а таксама і ўся супольнасць у цэлым. Паступова развівалася тэндэнцыя да пастаноўкі ўсё больш заўважных помнікаў, у тым ліку з выкарыстаннем мураваных канструкцый ці скульптуры. Такія помнікі ставіліся для таго, каб іх маглі бачыць іншыя, уся супольнасць і нават інскрыпцыі на іх вельмі часта звярталіся да любога мінака (па формуле "Прахожы! Прамоў (назва малітвы)..." і г.д.). Іначай кажучы, сімвалічная сістэма помніка і яго эпітафія ад самага пачатку была разлічана на бытаванне ў шырокім сацыяльным кантэксце і заключаныя ў ёй коды павінны быць прачытаны праз прызму гэтай інтэнцыі.

На могілках пакінулі свой след многія сацыяльна-палітычныя зрухі эпохі і гэты кантэкт таксама павінен быць уключаны ў разгляд любых могілак. Адным з важнейшых маркераў тут выступае мова. У выпадку каталіцкіх могілак дамінавала польская мова - не як этнічны, а як канфесійны і палітычны маркер. У паслядоўнасці яе выкарыстання пазнаецца агульная стратэгія супраціўлення русіфікацыі касцёла і адданасць ідэі адраджэння падзеленай Рэчы Паспалітай. Тым цікавей разглядаць і прыклады выключэнняў – выкарыстання рускай мовы, што сустракаецца даволі рэдка і часцей за ўсё ў пахаваннях вайскоўцаў. Не менш цікавыя і вартыя асобнага разгляду прыклады выкарыстання лацінскай мовы.

Цікавую інфармацыю змяшчаюць надмагіллі адносна прэстыжнасці тых ці іншых прафесій у грамадстве XIX - пачатку XX ст. Толькі на невялікай колькасці пахаванняў яна пазначалася, аднак на некаторых абавязкова. Гэта пахаванні ксяндзоў. Вельмі часта сустракаюцца ўзгадкі вайскавай кар'еры памерлага. Гэтыя дзве прафесіі традыцыйна займалі найбольш высокі статус у грамадстве яшчэ з феадальных часоў і ў значнай ступені вызначалі яго структуру. Акрамя таго, у разглядаемы перыяд сустракаюцца пахаванні дактароў, інжынераў і выкладчыкаў, напрыканцы XIX ст. з'яўляюцца пахаванні чыгуначнікаў (размова, як і ў папярэдніх выпадках, толькі пра тыя, дзе факт прафесійнай прыналежнасці пазначаны ў эпітафіі). Адзначым і тое, што з другой паловы XIX ст. можна сустраць асобныя пахаванні студэнтаў,

хоць гэта і нельга назваць у поўнай меры "прафесіяй". А вось першыя ўзгадкі прафесіі школьнага настаўніка з'яўляюцца толькі ў перыяд 20-30-х гг. XX ст.

Вартыя ўвагі і такія класічныя тэмы сацыяльных навук, як гендэрныя і ўзроставыя аспекты. Акрамя чыста статыстычнай інфармацыі аб змене сярэдняй працягласці жыцця, вартыя ўвагі праблемы развіцця самастойных дзіцячых пахаванняў (у асобнай ад бацькоў магіле), суадносіны разгорнутасці эпітафіі і пазначэння прычын смерці з раннім ўзростам сыходу з жыцця. Цікавым пытаннем з'яўляецца паміж агульнай колькасцю памерлых жанчын і мужчын і колькасцю захаваныхся помнікаў для прадстаўнікоў абодвух палоў. Звяртаюць на сябе ўвагу жаночыя эпітафіі ў сумесных з мужам пахаваннях, тое, ці вызначаецца жанчына як самастойны суб'ект, ці толькі праз сваю суаднесенасць да мужа.

Гэтыя і іншыя аспекты аналізу могілак як сацыяльнага феномена, каратка пералічаныя ў гэтым артыкуле могуць істотна павялічыць карысць ад выкарыстання могілак як крыніцы для самых розных гуманітарных навук. У правядзенні традыцыйных палявых этнаграфічных даследаванняў могілкі могуць заняць больш важнае месца і пры адпаведным падыходзе стаць каштоўнай крыніцай інфармацыі па сацыяльнай гістрыі той супольнасці, унутры якой даследчык збірае палявы матэрыял.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Лабачэўская, В. А. Вясковыя могілкі: зрубныя надмагіллі / В. А. Лабачэўская // Беларускае Падзвінне: вопыт, методыка і вынікі палявых даследаванняў. – Наваполацк : ПДУ, 2009. – С. 195–204.
2. Лобач У. А. Сімвалічны статус і рытуальныя функцыі могілак у беларускай народнай культуры вярхоўяў Бярэзіны і Віліі XX – пачатку XXI стагоддзя // Вестник Полоцкого государственного университета. – 2008. – № 1. – С. 71-82
3. Паўлоўская, Г. Лацінскія пахавальныя інскрыпцыі XVII ст. у Бернардынскім касцёле Горадні / Г. Паўлоўская // Герольд Litherland. – 2006. – №17. – С. 37–44.
4. Lewkowska, A, Lewkowski, J, Walczak, W. Zabytkowe cmentarze na Kresach Wschodnich Drugiej Rzeczypospolitej. Województwo nowogródzkie / A. Lewkowska. – Warszawa : DiG, 2008. – 516 s.
5. Lewkowska, A, Lewkowski, J, Walczak, W. Zabytkowe cmentarze na Kresach Wschodnich Drugiej Rzeczypospolitej. Województwo Poleskie na obszarze Republiki Białorus / A. Lewkowska. – Warszawa : DiG, 2000. – 262 s.
6. Lewkowska, A, Lewkowski, J, Walczak, W. Zabytkowe cmentarze na Kresach Wschodnich Drugiej Rzeczypospolitej. Województwo wileńskie na obszarze Republiki Białorusi / A. Lewkowska. – Warszawa : DiG, 2007. – 512 s.

7. Lewkowska, A, Lewkowski, J, Walczak, W. Zabytkowe cmentarze na Kresach Wschodnich Drugiej Rzeczypospolitej. Wschodnie powiaty dawnego województwa Białostockiego (obecnie na terenie Białorusi) / A. Lewkowska. – Warszawa : DiG, 2007. – 186 s.
8. Rozmus, J., Gordziejew, J. Cmentarz farny w Grodnie, 1792-1939 / J. Rozmus. – Krakow : Wyd-wo Nauk. WSP, 1999. - 122 s.
9. Rzymo-katolicki cmentarz Kalwaryjski w Mińsku na Białorusi. T. 1 i suplement / Red. nauk. Brykowski R. – Warszawa : Narodowa Instytucja Kultury, 1996-2000. – 482 i 304 s.
10. Straczuk, J. Cmentarz i stół. Pogranicze prawosławno-katolickie w Polsce i na Białorusi / J. Straczuk. – Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2006. – 275 s.

**РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ СЕМЕЙНЫХ И СЕМЕЙНО-БРАЧНЫХ ПРОБЛЕМ
В ИНФОРМАЦИОННОМ ПРОСТРАНСТВЕ
БЕЛОРУССКОГО ОБЩЕСТВА
REPRESENTATION OF FAMILY AND MATRIMONIAL ISSUES IN THE
INFORMATION SPACE OF THE BELARUSIAN SOCIETY**

Калачева Ирина Ивановна,
Минск, Беларусь

Ключевые слова: этнос, семья, молодежь, традиционные семейные ценности белорусского народа, социальная реклама, наружная социальная реклама.

Резюме: в статье раскрывается сущность социальной рекламы как инновационной социальной технологии воздействия на целевые группы, рассматривается практическое применение в социуме.

Keywords: ethnicity, family, youth, traditional family values of the Belarusian people, social advertisements, outdoor PSAs.

Summary: In this article essence of the social advertising as a scientific phenomenon and a practical activity is described in social life.

Проблема сохранения традиционных семейных ценностей белорусского народа актуальна и важна в современных условиях. В особенности, в ситуации расширения информационного пространства за счет интернет ресурсов и коммуникаций. Остро стоит вопрос о преемственности традиций в семейной сфере, в особенности, это касается таких ценностных категорий как отцовство и материнство. В последнее время в белорусском обществе внимание обращено к новым коммуникационным технологиям продвижения традиционных ценностей в семье. К ним относится социальная реклама. Социальная реклама как инструмент массовой коммуникации призвана влиять на целевые группы путем социального слогана и визуального образа, которые запечатлевают острые проблем.